

УДК 330.338

JEL Classification: H50, H56, R10

DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.35.2025.352384>**Тульчинська С. О.**

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економіки і підприємництва
(відповідальний автор)
ORCID ID: 0000-0002-1409-3848

Шило А. П.

аспірант
ORCID ID: 0009-0003-3777-1626
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

У статті досліджено державну підтримку розвитку малого та середнього бізнесу (МСБ) територій в умовах війни. Проведений аналіз функціонування малих та середніх підприємств дає можливість зазначити, що на поточний час ситуація щодо МСБ по відношенню до періоду початку війни покращилась, але продовження воєнних дій на території України, руйнування та пошкодження основних засобів продовжує необхідність актуалізації шляхів підтримки МСБ у сучасних умовах. Підтримка МСБ є одним із ключових пріоритетів державної політики. Ухвалена «Стратегія відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого та середнього підприємництва (МСП) на період до 2027 року» є реакцією на актуальні потреби бізнесу, у тому числі, що виникли з початком воєнних дій на території України. Основними цілями Стратегії виступають: відновлення та полегшення ведення бізнесу через доступ до капіталу, дерегуляцію та нові інструменти підтримки; інноваційний розвиток, цифрова трансформація та «зелений перехід», які забезпечать залучення інвестицій та розвиток регіонів; розвиток людського капіталу, включаючи дуальну освіту та програми для підтримки жінок, ветеранів і людей з інвалідністю; підвищення конкурентоспроможності та збільшення експорту через співпрацю з міжнародними мережами та розвиток бренду «Зроблено в Україні». Обґрунтовано, що державна підтримка у вигляді субсидій, пільгових кредитів або грантів дозволяє підприємствам відновлюватися та забезпечувати своє існування. Розглянуто такі проєкти підтримки малого і середнього бізнесу, як: «Дія. Бізнес», «Дія.Сіті», «Доступні кредити 5–7–9 %», «Власна Справа», «Зроблено в Україні», розвиток індустріальних парків. «Дія.Сіті» – це спеціальний правовий режим для ІТ-компаній в Україні, який передбачає низку податкових та юридичних пільг, які дозволяють бізнесу зберігати свою конкурентоспроможність навіть у кризових умовах. Проєкт «Дія.Бізнес» – державна онлайн-платформа та мережа офлайн-центрів для підтримки та розвитку малого та середнього бізнесу в Україні, що забезпечує підприємців інформацією для створення та масштабування бізнесу в цілому. Визначено важливість для забезпечення територіального розвитку та підтримки індустріальних парків.

Ключові слова: малий і середній бізнес, підприємництво, державна підтримка, розвиток, території, регіон.

Tulchynska Svitlana, Shylo Andrii

National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

STATE SUPPORT FOR THE DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM-SIZED BUSINESSES IN WAR-TORN TERRITORIES

The article examines state support for the development of small and medium-sized businesses in the territory under war conditions. The analysis of the functioning of small and medium-sized enterprises makes it possible to note that at the current time the situation with SMBs has improved compared to the period of the beginning of the war, but the continuation of hostilities in the territory of Ukraine, the destruction and damage to fixed assets increases the relevance of ways to support SMBs in modern conditions. Support for SMBs is one of the key priorities of state policy. The adopted "Strategy for the recovery, sustainable development and digital transformation of small and medium-sized businesses (SMEs) for the period until 2027" is a response to the current needs of business, including those that arose with the beginning of hostilities in the territory of Ukraine. The main goals of the Strategy include: and facilitating business through access to capital, deregulation and new support tools; innovative development, digital transformation and "green transition", which ensure the attraction of investments and the development of regions; development of human capital, including dual education and support programs for women, veterans and people with disabilities; increasing competitiveness and increasing exports through cooperation with international networks and developing the "Made in Ukraine" brand. It is substantiated that state support in the form of subsidies, preferential loans or grants allows enterprises to recover and ensure their functioning. The following objects of support for small and medium-sized businesses are considered: "Diya.Business", "Diya.City", "Affordable loans 5–7–9%", "Vlasna Sprava", "Made in Ukraine", development of industrial parks. "DiaCity" is a special legal regime for IT companies in Ukraine, which provides low tax and legal benefits, which ensures that businesses maintain their competitiveness even in crisis conditions. The project "Diya.Business" is a state online platform and a network of offline centers for the support and development of small and medium-sized businesses in Ukraine, which provides entrepreneurs with information for creating and scaling a business as a whole. The importance of supporting industrial parks for ensuring territorial development has been identified.

Keywords: small and medium-sized businesses, entrepreneurship, state support, development, territory, region.

Постановка проблеми. В умовах воєнного стану та масштабних викликів, спричинених агресією російської федерації, малий та середній бізнес (МСБ) в Україні відіграє ключову роль у збереженні економічної стійкості держави, створенні робочих місць і забезпеченні розвитку територіальних громад. Саме МСБ здатен оперативно реагувати на зміни ринкової ситуації, адаптуватися до нових умов та підтримувати місцеву економіку, навіть за умов обмежених ресурсів і високих ризиків.

З початком повномасштабної війни значна кількість підприємств зазнала руйнувань, втратила ринки збуту та логістичні можливості, що призвело до скорочення економічної активності у прифронтових та окупованих регіонах [10]. Водночас у відносно безпечних областях спостерігається поступове відновлення бізнес-діяльності та зростання частки малих підприємств, що свідчить про гнучкість та життєздатність цього сектора та підтверджується статистичними даними.

Важливою складовою економічної політики України стало державне стимулювання розвитку МСБ, зокрема через реалізацію таких програм, як «Доступні кредити 5–7–9%», «Власна Справа», «Зроблено в Україні», а також через створення сприятливих умов у межах правового режиму «Дія.Сіті» та ініціативи «Дія.Бізнес».

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика розвитку малого та середнього бізнесу в умовах війни є надзвичайно актуальною, що підтверджується публікаційною активністю за даним напрямом. Підтримку розвитку МСБ з боку держави та місцевих органів влади досліджували: Б. Александров, Г. Будурова [4], В. Дикань, В. Добровольська [4], Н. Зарічна, М. Клименко [11], В. Клочковська, В. Лойко, Т. Мельник, С. Пер'ян [6], Н. Фролова та ін.

Проте, необхідно зазначити, що із урахуванням продовження воєнних дій на території України підтримка розвитку МСБ територій набуває ще більшої актуальності та вимагає подальших наукових розвідок.

Формування цілей статті. Метою статті виступає дослідження підтримки малого та середнього бізнесу територій в умовах війни.

Для досягнення поставленої мети авторами було вирішено такі завдання: обґрунтовано актуальність та своєчасність дослідження; проаналізовано кількість діючих малих та середніх підприємств у регіональному розрізі; актуалізовано заходи підтримки МСБ на державному рівні.

Виклад основного матеріалу. Перед дослідженням процесів цифровізації МСБ, на наш погляд, доречно з'ясувати, яку часту малі та середні підприємства займають від загального обсягу підприємств. Кількість діючих підприємств в регіонах України на початок 2024 р. представлено у табл. 1.

Представлені у табл. 1 показники діючих підприємств станом на початок 2024 р. дають можливість зазначити, що найбільша кількість, а саме 95,2 % – це малі підприємства, середні підприємства становлять 4,6 %. Найбільша кількість підприємств зареєстрована у м. Києві (85975 од.), Дніпропетровській (27728 од.), Одеській (20457 од.), Львівській (19785 од.), Харківській (18783 од.), Київській (18009 од.) областях. На м. Київ та перелічені п'ять регіонів припадає 62 % зареєстрованих підприємств станом на початок 2024 р.

Серед загальної кількості підприємств найбільшу частину становлять малі підприємства – 95,2 %, середні підприємства – 4,6 %, великі – тільки 0,2 %. Внаслідок воєнних дій не тільки зменшилась кількість підприємств, а також цей стан негативно відбився на динаміці кількості підприємств у таких регіонах, як: Донецька, Луганська, Херсонська області та інших прифронтових територіях.

Якщо проаналізувати відсоткове співставлення середніх підприємств до загальної кількості за регіоном, то потрібно відзначити, що найбільша частка середніх підприємств до загалу по регіону припадає на Чернігівську (7,3 %), Сумську (6,1 %), Житомирську (6,0 %), Тернопільську (5,9 %) та Донецьку (5,9 %) області. В середньому по Україні на середніх підприємствах на початок 2024 р. було зайнято 49,1 % найманих працівників, що становило 1574,6 тис. осіб, а обсяг реалізованої продукції становив 44,5 % (5990,5 млрд. грн.).

Проведений аналіз функціонування малих та середніх підприємств дає можливість зазначити, що на поточний час ситуація щодо МСБ по відношенню до періоду початку війни покращилась, але продовження бойових дій на території України, руйнування та пошкодження основних засобів продовжує актуалізацію шляхів підтримки МСБ в сучасних умовах.

У цьому контексті потрібно зазначити, що Уряд затвердив «Стратегію відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого та середнього підприємництва (МСП) на період до 2027 року» [8], а також визначив операційний план заходів для її реалізації на 2024-2027 роки. Підтримка МСБ є одним із ключових пріоритетів державної політики. Ухвалена стратегія є реакцією на актуальні потреби бізнесу, у тому числі ті, що виникли з початком воєнних дій на території України. Розроблення стратегії відбувалось у щільній співпраці із бізнесом, місцевими органами влади, громадським сектором, міжнародними партнерами.

Стратегія охоплює основні напрями державної політики в сфері МСП, зокрема, відновлення зруйнованих підприємств за принципом «build back better», акцент на «зелений перехід», цифрову трансформацію та інноваційний розвиток. Вона також враховує рекомендації ОЕСР, відповідність Угоді про асоціацію між Україною та ЄС та узгодженість з Планом для Ukraine Facility. Стратегія спрямована на зміцнення економіки через створення складних ланцюгів доданої вартості та розвиток переробної промисловості, а також на дотримання Національного плану з енергетики та клімату до 2030 року [9].

Основні цілі Стратегії включають [9]:

- відновлення та полегшення ведення бізнесу через доступ до капіталу, дерегуляцію та нові інструменти підтримки;
 - інноваційний розвиток, цифрову трансформацію та «зелений перехід», які забезпечать залучення інвестицій та розвиток регіонів;
 - розвиток людського капіталу, включаючи дуальну освіту та програми для підтримки жінок, ветеранів і людей з інвалідністю;
 - підвищення конкурентоспроможності та збільшення експорту через співпрацю з міжнародними мережами та розвиток бренду «Зроблено в Україні».
- Реалізація стратегії повинна призвести до значного покращення індексу економічної свободи бізнесу, зрос-

Таблиця 1

Кількість діючих підприємств з розподілом на великі, малі та середні на початок 2024 р.

Регіон	Підприємства						
	Усього	Великі		Середні		Малі	
		од.	од.	%	од.	%	од.
Вінницька	9262	19	0,2	532	5,7	8711	94,1
Волинська	5975	11	0,2	341	5,7	5623	94,1
Дніпропетровська	27728	68	0,2	1150	4,2	26510	95,6
Донецька	3274	9	0,3	192	5,9	3073	93,8
Житомирська	6343	10	0,1	379	6,0	5954	93,9
Закарпатська	5687	5	0,1	264	4,6	5418	95,3
Запорізька	9568	18	0,2	282	2,9	9268	96,9
Івано-Франківська	7079	7	0,1	314	4,4	6758	95,5
Київська	18009	37	0,2	952	5,3	17020	94,5
Кіровоградська	7693	5	0,1	356	4,6	7332	95,3
Луганська	1022	–	–	20	2,0	1002	98,0
Львівська	19785	38	0,2	977	4,9	18770	94,9
Миколаївська	8560	7	0,1	287	3,3	8266	96,6
Одеська	20457	18	0,1	783	3,8	19656	96,1
Полтавська	10226	18	0,2	561	5,5	9647	94,3
Рівненська	5732	8	0,1	320	5,6	5404	94,3
Сумська	5324	8	0,1	323	6,1	4993	93,8
Тернопільська	4787	8	0,2	283	5,9	4496	93,9
Харківська	18783	18	0,1	900	4,8	17865	95,1
Херсонська	2633	–	–	69	2,6	2564	97,4
Хмельницька	7079	12	0,2	381	5,4	6686	94,4
Черкаська	8242	14	0,2	473	5,7	7755	94,1
Чернівецька	3658	3	0,1	181	4,9	3474	95,0
Чернігівська	4971	6	0,1	362	7,3	4603	92,6
м. Київ	85975	165	0,2	3388	3,9	82422	95,9
Україна	307852	512	0,2	14070	4,6	293270	95,2

Джерело: за даними [9]

тання наукоємності ВВП, збільшення кількості експортерів та зниження рівня безробіття.

У 2024 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про Державний бюджет на 2025 рік» [7], який зосереджено на підтримці українського бізнесу в умовах воєнного стану. Закон передбачає близько 36 млрд. грн. асигнувань на програми стимулювання національних виробників. Основним пріоритетом економічної політики виступає підтримка малого та середнього бізнесу, а також розвиток будівництва, сільського господарства, переробної промисловості та машинобудування. Ці напрями мають сприяти зміні структури економіки, збільшенню частки переробної промисловості у ВВП та посиленню економічної самодостатності регіонів та країни в цілому. Особливу увагу приділено територіальним громадам, оскільки допомогу отримуватимуть підприємці саме на місцевому рівні, що зміцнює економічну спроможність регіонів.

Підприємства малого та середнього бізнесу часто мають обмежені ресурси, особливо в кризові періоди. Державна підтримка у вигляді субсидій, пільгових кредитів або грантів дозволяє таким підприємствам відновлюватися та забезпечувати своє існування [12].

У цьому контексті необхідно зазначити функціонування «ДіяСіті» – спеціального правового режиму для ІТ-компаній в Україні, який був запроваджений з метою створення сприятливих умов для розвитку інформаційно-технологічного сектору. Цей режим передбачає

низку податкових та юридичних пільг, які дозволяють бізнесу зберігати свою конкурентоспроможність навіть у кризових умовах [3].

Для малого та середнього бізнесу в умовах економічної нестабільності та кризових явищ «ДіяСіті» є важливим інструментом, що забезпечує можливість залучення інвестицій, знижує податкове навантаження та підвищує правову безпеку бізнесу. В умовах війни та економічної турбулентності, що спричиняють серйозні виклики для бізнесу, особливо в малих та середніх компаніях, «ДіяСіті» надає особливі переваги. Підприємства, що входять до цього режиму, можуть користуватися податковими пільгами, зокрема зниженою ставкою податку на прибуток і спрощеною процедурою для зовнішніх інвестицій. Це дозволяє підприємствам зберігати фінансову стабільність і орієнтуватися на довгостроковий розвиток, незважаючи на зовнішні економічні та політичні чинники.

«ДіяСіті» також підтримує розвиток стартапів і технологічних компаній, що може бути важливим фактором для малого та середнього бізнесу в умовах кризових явищ. ІТ-компанії, що працюють у рамках цього режиму, мають доступ до пільгових умов для залучення інвестицій як з боку держави так і з боку приватних інвесторів. Це створює додаткові можливості для розвитку та росту компаній, які можуть за рахунок цього подолати економічні труднощі та знайти нові шляхи для розширення бізнесу. У майбутньому, в умовах

посткризового відновлення «ДіяСіті» може стати важливим інструментом для підтримки і розвитку МСБ, надаючи можливість адаптуватися до мінливих умов ринку, залучати інвестиції, впроваджувати новітні технології та забезпечувати стабільність у роботі навіть в умовах економічної нестабільності.

Також, потрібно відзначити проєкт Міністерства цифрової трансформації України «Дія.Бізнес», який забезпечує підприємців інформацією для створення та масштабування бізнесу [2]. «Дія.Бізнес» – це державна онлайн-платформа та мережа офлайн-центрів для підтримки та розвитку малого та середнього бізнесу в Україні, що надає доступ до консультацій експертів, навчальних курсів, шаблонів документів, інформації про грантові програми та можливостей для пошуку партнерів та інвесторів. Головні переваги даного проєкту – це надання комплексних послуг для створення та ведення бізнесу, широкий спектр інформації та інструментів для розв'язання проблем, а також можливість розвитку підприємницьких навичок та пошуку підтримки.

Держава розширила грантову підтримку МСБ за рахунок проєкту «Власна Справа» [1]. Відповідно, на початок 2025 р. цим проєктом скористалось 23 тис. підприємців, а держава інвестувала 5,5 млрд. грн. Грантова підтримка діє як для вже створених підприємств МСБ так і для відкриття нових підприємств. Результатом даної грантової програми стало створення понад 40 тис. нових робочих місць. З початку 2025 р. відбулось розширення надання грантів для МСБ за програмою «Власна Справа» через:

- розширення переліку отримувачів гранту та збільшення суми грантів (мікрогрант від 50 до 250 тис. грн. – для підприємців і тих хто тільки розпочинає справу; 75 тис. грн. – обов'язковою умовою надання коштів є створення 1-2 робочих місць; для початківців віком до 25 років є можливість отримання гранту до 150 тис. грн. при умові реєстрації ФОП; отримання грантів від 250 тис. грн. до 1 млн. грн. – за умови створення 1-4 робочих місць; для ветеранів – отримання гранту від 500 тис. грн. до 1 млн. грн., діючий ФОП не менше ніж 12 місяців) [1];

- можливості збільшення строку реалізації проєкту з 3 до 7 років, за який МСБ мають повернути грант у вигляді сплачених до бюджету податків та зборів від діяльності свого підприємства, на відкриття або розвиток якого взяли кошти;

- можливість для ветеранів, які вже закрили взятий до того грант та успішно реалізували свій проєкт, взяти ще один грант.

Окрім вже проаналізованих програм підтримки МСБ необхідно ще додати такі дієві програми, як: «Зроблено в Україні», що спрямована на стимулювання інвестицій у реальний сектор, розвиток несиловинного експорту та внутрішнє виробництво; «Доступні кредити 5–7–9%», що передбачає пільгове кредитування підприємців, під яке уряд заклав у бюджеті 2025 р. 18 млрд. грн.

Також важливим для територіального розвитку та забезпечення його самодостатності є підтримка індустріальних парків. На цю програму у державному

бюджеті на 2025 р. було закладено 1 млрд. грн. на будівництво та модернізацію промислової інфраструктури для забезпечення стимулювання регіонального розвитку і залучення інвестицій.

Станом на 1 жовтня 2025 р. в Україні було зареєстровано 106 індустріальних парків. Найбільша кількість зареєстрованих індустріальних парків у Львівській (17 од.), Київській (13 од.), Закарпатській (12 од.) та Хмельницькій (7 од.) областях. По 6 індустріальних парків створено у Івано-Франківській, Вінницькій та Чернівецькій областях. У Тернопільській та Одеській областях – по 5 парків. Волинська, Житомирська, Дніпропетровська області мають по 4 діючих індустріальних парків. На одиницю менше налічується індустріальних парків у Рівненській, Черкаській, Сумській областях. У Миколаївській області 2 парка і по одному у Кіровоградській, Полтавській, Чернігівській областях. Також є 2 зареєстровані парки у Донецькій області, що припадають на територію активних бойових дій та 1 – у Луганській області, що зараз знаходиться на окупованій території [5].

Висновки. Отже, підтримка малого та середнього бізнесу територій в умовах війни є надзвичайно важливою, оскільки саме МСБ виступає фундаментом економічної стійкості, формує робочі місця, забезпечує надходження до бюджетів усіх рівнів та сприяє розвитку територіальних громад, що безпосередньо впливає на економічну стабілізацію економіки України та формує передумови для післявоєнного відновлення.

Аналіз кількісних показників засвідчує, що малі підприємства становлять переважну частку – понад 95 % від загальної кількості діючих підприємств. Найбільше підприємств зосереджено у Києві та промислово розвинених регіонах країни. Водночас, на прифронтових територіях, зокрема в Донецькій, Луганській, Херсонській областях, спостерігається суттєве скорочення кількості суб'єктів господарювання через руйнування інфраструктури та втрату ресурсної бази.

Важливим кроком держави стало ухвалення «Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації МСП до 2027 року», що визначає пріоритетні напрями підтримки підприємництва та узгоджується з європейськими стандартами та інтеграційними зобов'язаннями України, а також відповідає потребам бізнесу, що діє в умовах воєнних ризиків.

Державна підтримка МСБ в умовах війни є системною, багаторівневою та спрямованою на збереження підприємницької активності, відновлення економічного потенціалу регіонів і зміцнення фінансової стійкості держави. Реалізація ухвалених стратегій та програм («Дія.Бізнес», «Дія.Сіті», «Доступні кредити 5–7–9 %», «Власна Справа», «Зроблено в Україні», розвиток індустріальних парків та ін.) сприятиме створенню передумов для післявоєнного економічного відродження, формування інноваційної економіки та інтеграції України у європейський економічний простір.

Подальших досліджень потребують питання, які пов'язані із місцевими стимулами розвитку МСБ для забезпечення економічної сталості та самодостатності територій.

Література:

1. Власна Справа: більше українців зможуть отримати гранти на старт або розвиток бізнесу у 2025 році. Міністерство економіки, довкілля та сільського господарства України. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail/ca2eb10c-4f90-4215-a210-1b23aa410bfc?lang=uk-UA&title=VlasnaSprava> (дата звернення: 07.10.2025).
2. Дія.Бізнес. Міністерство цифрової трансформації України. URL: <https://thedigital.gov.ua/projects/business/business> (дата звернення: 07.10.2025).
3. ДіяСіті. Портал Дія. URL: <https://city.diia.gov.ua/> (дата звернення: 10.10.2025).
4. Добровольська В. В., Будурова Г. М. Державна підтримка бізнесу в умовах воєнного стану. *Актуальні питання юридичної науки*. 2024. № 5. С. 393–398.
5. Індустріальні парки України станом на 01.10.2025. Міністерство економіки України. URL: <https://me.gov.ua/view/3a5db9a6-a3fe-4f00-894b-48682d9a0bc3> (дата звернення: 01.10.2025).
6. Пер'ян С. А., Оліярник В. В., Мельник В. В., Озарко О. П., Даньків Н. І. Стан і проблеми малого підприємництва в умовах російсько-української війни. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна*. 2023. Вип. 36. С. 459–469.
7. Про Державний бюджет на 2025 рік: Закон України. № 4059-IX, ВВР № 15-17, ст. 40. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text> (дата звернення: 06.10.2025).
8. Про схвалення Стратегії відновлення, сталого розвитку та цифрової трансформації малого та середнього підприємництва на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2024–2027 роках: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 30 серпня 2024 р. № 821-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-strategii-vidnovlennia-staloho-rozvytku-ta-tsyfrovoi-transformatsii-maloho-i-s821300824> (дата звернення: 11.10.2025).
9. Розвиток підприємництва. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 09.10.2025).
10. Тульчинська С. О., Клименко М. О. Розвиток малого та середнього підприємництва в умовах економічної нестабільності та кризових явищ. *Економіка і суспільство*. 2025. Вип. 73. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5830/5771> (дата звернення: 01.10.2025).
11. Тульчинська С. О., Клименко М. О. Розвиток малого та середнього підприємництва в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 3. С. 43–47.
12. Тульчинська С. О., Кочетова В. Є. Шляхи оптимізації витрат українських підприємств малого і середнього бізнесу з урахуванням європейського досвіду. *Ефективна економіка*. 2024. Вип. 10. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/4844/4886> (дата звернення: 08.10.2025).

References:

1. Ministry of Economy, Environment and Agriculture of Ukraine (2025) Vlasna Sprava: more Ukrainians will be able to receive grants for starting or developing a business in 2025. Available at: <https://me.gov.ua/News/Detail/ca2eb10c-4f90-4215-a210-1b23aa410bfc?lang=uk-UA&title=VlasnaSprava> (accessed October 7, 2025).
2. Ministry of Digital Transformation of Ukraine (2025). Diya.Business. available at: <https://thedigital.gov.ua/projects/business/business> (accessed October 7, 2025).
3. Diya Portal (2025) DiyaCity. Available at: <https://city.diia.gov.ua/> (accessed October 10, 2025).
4. Dobrovolska, V. V. and Budurova, H. M. (2024) State support for business in martial law. *Aktualni pytannia yurydychnoi nauky*, vol. 5, pp. 393–398.
5. Ministry of Economy of Ukraine (2025) Industrial parks of Ukraine as of 01.10.2025. available at: <https://me.gov.ua/view/3a5db9a6-a3fe-4f00-894b-48682d9a0bc3> (accessed October 1, 2025).
6. Perian, S.A., Oliiarnyk, V.V., Melnyk, V.V., Ozarko, O.P. and Dankiv, N.I. (2023), “State and problems of small business in the conditions of the Russian-Ukrainian war. Scientific notes of the Lviv University of Business and Law”, *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava. Serii ekonomichna*, vol. 36, pp. 459–469.
7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2024) Law of Ukraine “On the State Budget for 2025”. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4059-20#Text> (accessed October 6, 2025).
8. Cabinet of Ministers of Ukraine (2024) Resolution “On approval of the Strategy for recovery, sustainable development and digital transformation of small and medium-sized businesses for the period until 2027 and approval of the operational plan of measures for its implementation in 2024–2027”. Available at: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-skhvalennia-strategii-vidnovlennia-staloho-rozvytku-ta-tsyfrovoi-transformatsii-maloho-i-s821300824> (accessed October 11, 2025).
9. State Statistics Service of Ukraine (2024) Development of Entrepreneurship”, available at: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (accessed October 9, 2025).
10. Tulchynska, S. O. and Klymenko, M. O. (2025) Development of small and medium-sized businesses in conditions of economic instability and crisis phenomena”, *Ekonomika i suspilstvo*, vol. 73. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5830/5771> (accessed October 1, 2025).
11. Tulchynska, S. O. and Klymenko, M. O. (2024) Development of small and medium-sized businesses in Ukraine. *Investytii: praktyka ta dosvid*, vol. 3, pp. 43–47.
12. Tulchynska, S. O. and Kochetova, V. Ye. (2024) Ways to optimize the costs of Ukrainian small and medium-sized enterprises taking into account European experience”, *Efektivna ekonomika*, vol. 10. Available at: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/4844/4886> (accessed October 8, 2025).

Стаття надійшла: 15.10.2025

Стаття прийнята: 03.11.2025

Стаття опублікована: 17.12.2025